

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОЗАРЬ ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

УДК 37.014.3-044.922:352.07 (477)(043.5)

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ
ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ**

25.00.04 – місцеве самоврядування

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Запоріжжя – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий консультант – доктор наук з державного управління, професор
ОГАРЕНКО Віктор Миколайович,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя,
ректор.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений працівник освіти України
ЗАБЛОЦЬКИЙ Володимир Валентинович,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ,
директор навчально-наукового інституту
публічного управління, адміністрування
та післядипломної освіти;

доктор наук з державного управління, професор
ВОРОНА Петро Васильович,
Національний фонд досліджень України,
начальник управління грантового забезпечення;

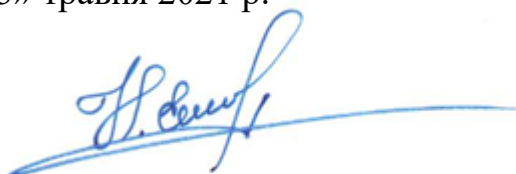
доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений працівник освіти України
ЛОПУШИНСЬКИЙ Іван Петрович,
Херсонський національний
технічний університет,
завідувач кафедри державного управління
і місцевого самоврядування.

Захист відбудеться «23» червня 2021 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.03 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70 б, ауд. 125.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.

Автореферат розісланий «23» травня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. О. Набока

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сьогодні, під час входження країни до європейського простору, публічне управління та місцеве самоврядування зазнають суттєвих змін. Сучасні процеси децентралізації й реформування місцевого самоврядування висувають нові вимоги до якості та результативності діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, що має безпосередньо позначатися на рівні соціально-економічного розвитку як окремих територій, так і країни загалом. Нові українські реалії спонукають до визначення шляхів покращення моделей управлінської діяльності на місцевому рівні, зокрема в освітній сфері.

Для ефективної освітньої діяльності в Україні необхідна можливість належного виконання уповноваженими органами функцій контролю за фінансовим, організаційним, технічним, методологічним, інформаційним забезпеченням розвитку освітньої сфери. Ознакою прогресивних перетворень має стати створення умов для задоволення потреб освіти, покращення системи механізмів державного регулювання освітньої діяльності, активізації співробітництва освітніх закладів із приватним сектором, а також підвищення рівня якості освіти та застосування освітніх технологій, інструментів і ресурсів для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів та держави.

Освітня діяльність України потребує якісних змін для реалізації управлінських процесів, зокрема трансформації структури органів місцевого самоврядування, їх орієнтації на підвищення рівня конкурентоспроможності всіх ключових ланок регіону (території). Державне управління процесами забезпечення якості освіти на місцевому рівні є лише частиною державного управління у сфері освіти та має специфічні особливості, що зумовлені способами постановки соціально значущих цілей і їх досягнення в конкретних умовах освітнього середовища. Визначення механізму розвитку освітньої системи на місцевому рівні з урахуванням інтересів і потреб споживачів, досягнення цільових трансформацій є важливою науковою проблемою. На сьогодні існує потреба у необхідності визначення напрямів державного регулювання розвитку механізму забезпечення функціонування регіонального освітнього кластеру, пошуку інноваційних шляхів вирішення проблем управління якістю освіти у вітчизняному освітньому просторі з позиції набутого досвіду.

Актуальним питанням становлення, розвитку, досвіду реалізації й реформування місцевого самоврядування, правовим, організаційним, кадровим, фінансовим та іншим аспектам забезпечення місцевого соціально-економічного розвитку присвячені праці В. Антоненко, В. Бабаєва, М. Баймуратова, В. Бакуменка, Д. Бікулова, О. Бобровської, В. Вакуленка, П. Ворони, І. Дробота, В. Заблоцького, О. Іваницької, І. Козюри, В. Кравченка, Т. Кравченко,

В. Куйбіди, М. Латиніна, І. Лопушинського, А. Мельник, А. Мерзляк, Г. Монастирського, О. Мордвінова, В. Огаренка, Р. Плюща, П. Покатаєва, С. Саханенка, С. Серьогіна, Ю. Шарова, В. Шарго та ін.

Проблеми державного управління сучасною системою вищої освіти в Україні розглядали В. Андрущенко, В. Бесчастний, В. Гальперіна, В. Журавський, В. Красняков, В. Кремень, К. Корсак, В. Луговий, С. Ніколаєнко, В. Огаренко, Л. Прокопенко та ін.

Науково-теоретичною основою для проведення дослідження стали здобутки також таких учених, як Н. Волкова, С. Кучер, К. Савченко, Л. Савченко, В. Щербина, Д. Щербина та ін. Однак, враховуючи складність і багатоаспектність проблеми, чимало завдань у галузі вдосконалення системи управління якістю освіти, що зумовлені трансформаційними процесами та децентралізацією, є не вирішеними або недостатньо розробленими.

Доробок цих та інших фахівців став теоретичною й методологічною основою для запровадження державного управління якістю освіти та виступає підґрунтям оновлення діяльності сучасної професійної школи, розкриває проблеми й перспективи розвитку механізму взаємодії в системі державного регулювання відкритої освітньої системи в Україні на центральному та місцевому рівнях. Знання виходить на ключові позиції в економічному розвитку, радикально змінює місце освіти в структурі суспільного життя, співвідношення таких її сфер, як освіта та економіка. Здобуття нових знань, набуття вмінь і навичок, закріплення орієнтації на їх оновлення й розвиток стають фундаментальними характеристиками працівників у постіндустріальній економіці.

Необхідність вирішення теоретичних і практичних завдань, спрямованих на визначення методологічних засад реалізації державної політики у сфері освіти на місцевому рівні, зумовлює актуальність окресленої проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукових тем Класичного приватного університету «Теоретико-методологічні та філософсько-історичні основи розвитку й перспективи реформування державного управління в Україні» (номер державної реєстрації 0113U000589), «Теорія і практика публічного управління й адміністрування в Україні та зарубіжних країнах» (номер державної реєстрації 0116U002645). Внесок здобувачки полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад запровадження менеджмент-орієнтованої трансформації державної політики в освітній сфері на місцевому рівні.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування заходів реалізації державної політики у сфері освіти з урахуванням трансформаційних процесів на місцевому рівні.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

– дослідити сутність державної політики у сфері освіти та напрями її вдосконалення на основі адаптивного управління й економіки знань;

- проаналізувати та поглибити трактування понятійно-категоріального апарату предметної області дослідження;
- обґрунтувати механізм забезпечення функціонування регіонального освітнього кластеру;
- визначити систему чинників впливу на форми фінансування освітньої діяльності;
- проаналізувати стан та перспективи розвитку освітнього кластеру для полегшення доступу до фінансування при реалізації державної політики в галузі освіти на місцевому рівні;
- обґрунтувати механізм цільового контролю за розвитком інфраструктури освітнього інформаційного простору на місцевому рівні;
- розкрити в контексті євроінтеграційних орієнтирів концептуальні засади менеджмент-орієнтованої трансформації державної освітньої політики на місцевому рівні;
- запропонувати систему механізмів удосконалення процесів реалізації державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні;
- сформулювати концептуальне бачення застосування комплексу засобів управління трансформаційними процесами на місцевому рівні, зокрема з використанням інституціонально-організаційного забезпечення відповідних процесів.

Об'єкт дослідження – процеси реалізації державної політики у сфері освіти.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади формування системи реалізації державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформаційних процесів на місцевому рівні.

Методи дослідження. У ході дослідження використано теоретичні й емпіричні методи, зокрема: системного аналізу та синтезу, історичний, абстрагування, індукції й дедукції, порівняння та аналогії, структурно-функціональний, економіко-математичний. Історичний метод та індуктивну логіку застосовано для розгляду процесів еволюції й становлення інноваційного типу економіки, розвитку національних і регіональних систем освіти, визначення основних тенденцій системних перетворень процесів реалізації державної політики у сфері освіти; абстрагування й дедуктивну логіку – для обґрунтування парадигми сталого розвитку освіти в контексті її керованості, дослідження сутності концепту реалізації державної політики у сфері освіти як фактора трансформації на місцевому рівні; аналізу та синтезу – для визначення євроінтеграційних орієнтирів та принципів реалізації державної політики у сфері освіти, факторів і передумов розвитку освіти на місцевому рівні; вивчення світового та українського досвіду й кращих практик управління освітньою діяльністю на основі концепції сталого розвитку, антикризових технологій, стратегічного, проектного підходу; обґрунтування підходу до

формування системи індикаторів успішності стратегічного розвитку державної політики; порівняння та аналогії – для аналізу нормативно-правової бази в освітній сфері, дослідження європейських стандартів і принципів публічного управління та їх проєктування на муніципальний рівень, визначення основних параметрів порівняння механізмів забезпечення функціонування відкритої освітньої системи, вивчення досвіду й кращих практик реалізації державної політики у сфері освіти; кваліфікації – для дослідження теоретичних засад державної політики у сфері освіти; визначення інструментів реалізації європейських принципів і стандартів у практиці муніципальної освітньої діяльності; обґрунтування ролі трансформації у сфері освіти; абстрагування, структурно-логічну, структурно-функціональну оцінку – для розробки комплексу концептуальних механізмів реалізації державної політики у сфері освіти, формування інтегрованих механізмів забезпечення ефективності використання відкритої освітньої системи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні системи управління державною політикою у сфері освіти та розробленні методико-технологічного забезпечення її результативного й ефективного функціонування. Результати дослідження, що мають елементи новизни, полягають у такому:

уперше:

– визначено теоретико-методологічні засади реалізації комплексу заходів державного управління у сфері освіти для забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні, який базується на застосуванні технологій економіки знань, менеджмент-орієнтованому управлінні з новими підходами до інституційно-організаційного забезпечення освітніх процесів і спрямований на підвищення рівня конкурентоспроможності всіх суб'єктів регіонального кластеру та забезпечення сталого розвитку регіону;

– обґрунтовано основи функціонування та складові регіонального освітнього кластеру, а також забезпечувальні підсистеми, робота яких спрямована на врахування системно значущих факторів, які сприяють процесам цільових трансформацій соціально-економічної системи місцевого рівня та формування регіонального інформаційного суспільства, що задовольняє вимоги сьогодення;

– запропоновано стратегічний підхід до формування методичного та технологічного підґрунтя застосування програмно-цільових методів реалізації державної політики у сфері освіти на місцевому рівні, упровадження особистісно орієнтованого навчання й діалогічних моделей із використанням маркетингових управлінських інструментів;

удосконалено:

– підхід до формування механізму забезпечення функціонування відкритої освітньої системи шляхом виділення правових, фінансових та організаційних механізмів, у контексті яких визначено: гармонізацію

законодавства, збалансованість функціонування факторів трансформації освіти на місцевому рівні, створення інформаційної прозорості учасників реалізації державної політики у сфері освіти;

– інтелектуальний концепт реалізації державної політики у сфері освіти, зміст якого зводиться до забезпечення здатності відповідних органів управління: задовольняти сучасні вимоги до трансформації соціально-економічної системи регіону; урахувати системні впливи зовнішнього середовища; досягати, використовуючи запропоновані концептуально-методологічні та інструментально-прикладні засоби, визначених стратегічних орієнтирів (керований розвиток на основі програмно-цільового конкурентно-орієнтованого управління; висока якість і доступність публічних послуг; розвинуті системи управління; стратегічне мислення; організаційна культура), що поєднують цінності Lifelong Learning Program та підходи менеджменту, детермінують результати й необхідні ознаки реалізації державної політики;

– підхід до класифікації заходів державного регулювання освіти, в основу якого покладено цільовий контроль за інфраструктурою освітнього інформаційного простору, що забезпечить комплексність регуляторного впливу держави на розвиток освітнього простору на місцевому рівні;

набуло подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат у сфері місцевого самоврядування шляхом визначення понять: «регіональний освітній кластер» – як сукупності взаємопов'язаних освітніх установ, що працюють на єдиній території, об'єднані за галузевою ознакою та пов'язані партнерськими відносинами з підприємствами регіону; «планування інтелектуального розвитку» – як процесу встановлення та виконання певного порядку дій щодо раціонального й ефективного використання освітніх ресурсів територіальних громад, оптимального розподілу освітніх ресурсів у межах територій шляхом прийняття рішень і відображення планових заходів у програмі соціально-економічного розвитку регіону, а також здійснення цільових трансформацій на місцевому рівні; «цільові трансформації на місцевому рівні» – як такого процесу перетворень територій, громад, соціально-економічного стану, який сприятиме підвищенню рівня їх конкурентоспроможності, досягненню стандартів життєдіяльності та цільових показників сталого розвитку;

– підхід до оцінювання успішності управління розвитком освіти на місцевому рівні, що базується на методології збалансованої системи показників, за яким оцінювання здійснюється на основі визначення динаміки прирощення та ступеня використання освітнього потенціалу через індикатори, запропоновані за модифікованими проєкціями збалансованої системи;

– обґрунтування необхідності застосування на місцевому рівні концепції практичних університетів, яка спирається на феномен практико-орієнтованої освіти або освіти з платформою сучасних практичних проєктів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що

теоретико-методичні положення та практичні рекомендації дисертаційної роботи надають змогу підвищити рівень ефективності й результативності реалізації державної політики у сфері освіти, зокрема можливості їх використання для вдосконалення практики управління державною політикою у сфері освіти. Практичні положення дисертаційної роботи були використані:

– у діяльності Департаменту освіти Запорізької обласної державної адміністрації (довідка № 06-00/0413 від 07.09.2020);

– у діяльності Департаменту освіти Запорізької міської ради – систематизацію теоретичних засад та обґрунтування практичних рекомендацій щодо комплексу засобів управління факторами трансформації на місцевому рівні, зокрема з урахуванням актуальних нормативно-правових можливостей інституціонально-організаційного забезпечення відповідних процесів, а саме: сформульовані висновки, пропозиції й рекомендації щодо реалізації державної політики у сфері освіти на місцевому рівні (довідка про впровадження № 3-22/111 від 23.10.2020);

– у навчальному процесі Класичного приватного університету при викладанні дисциплін «Державне регулювання економіки», «Регіональне управління та місцеве самоврядування в Україні» (довідка № 786 від 12.12.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій систематизовано теоретичні засади та обґрунтовано практичні рекомендації щодо реалізації державної політики у сфері освіти як фактор трансформації на місцевому рівні. Наукові положення, результати, рекомендації, які виносяться на захист, сформульовані авторкою самостійно. Матеріали кандидатської дисертації під час виконання докторської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та практичні результати дослідження обговорювались на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Стратегія інноваційного розвитку економіки та актуальні проблеми менеджмент-бізнес освіти» (м. Харків, 2009 р.); «Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін» (м. Тернопіль, 2009 р.); «Практична підготовка фахівців у вищих навчальних закладах на засадах Болонського процесу в умовах інтеграції України до Європейського простору» (м. Мелітополь, 2009 р.); «Політико-правове забезпечення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування» (м. Одеса, 2009 р.); «Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу» (м. Ялта, 2010 р.); «Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління в Україні» (м. Запоріжжя, 2011 р.); «Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління та судочинства» (м. Кіровоград, 2013 р.); «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика»

(м. Запоріжжя, 2016 р.); «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 2020 р.).

Публікації. Наукові результати дисертації висвітлено в 41 публікації, з них: 1 – одноосібна монографія; 22 – статті в наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України (з яких 4 – у збірниках, індексованих у міжнародній наукометричній базі Index Copernicus International), 18 – матеріали наукових і науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій – 2,83 ум.-друк. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і п'яти додатків. Повний обсяг дисертації становить 411 сторінок, з них основного тексту – 370 сторінок. Робота містить 12 таблиць, 13 рисунків. Список використаних джерел включає 355 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами; вказано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; охарактеризовано наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення; наведено дані щодо апробації результатів дослідження, публікацій за темою дисертації, особистого внеску здобувача; подано структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретичні основи реалізації державної політики у сфері освіти»* – визначено рівень наукової розробленості проблематики дослідження; розкрито сутність державної політики у сфері освіти в тісному взаємозв'язку із становленням основ адаптивного управління та економіки знань; окреслено методологічні засади управління сферою освіти на місцевому рівні; проаналізовано й поглиблено понятійно-категоріальний апарат предметної області дослідження.

Науковці й фахівці в галузі освіти активно досліджують сутність державної політики у сфері освіти у взаємозв'язку із становленням основ адаптивного управління та економіки знань. Визначено основні теоретичні розробки, що пов'язані з процесами управління освітою, функції управління освітою та проблемні питання, що супроводжують її еволюцію в Україні.

Запропоновано авторське трактування поняття «регіональний освітній кластер» як сукупності взаємопов'язаних освітніх установ, що працюють на єдиній території, об'єднані за галузевою ознакою та пов'язані партнерськими відносинами з підприємствами регіону. Кластер – це ядро освітньо-виробничого ланцюга «освіта – нові технології – виробництво», де ЗВО відіграють головну роль, використовуючи комплекс наскрізних програм. На рис. 1 наведено модель функціонування кластерної форми організації.

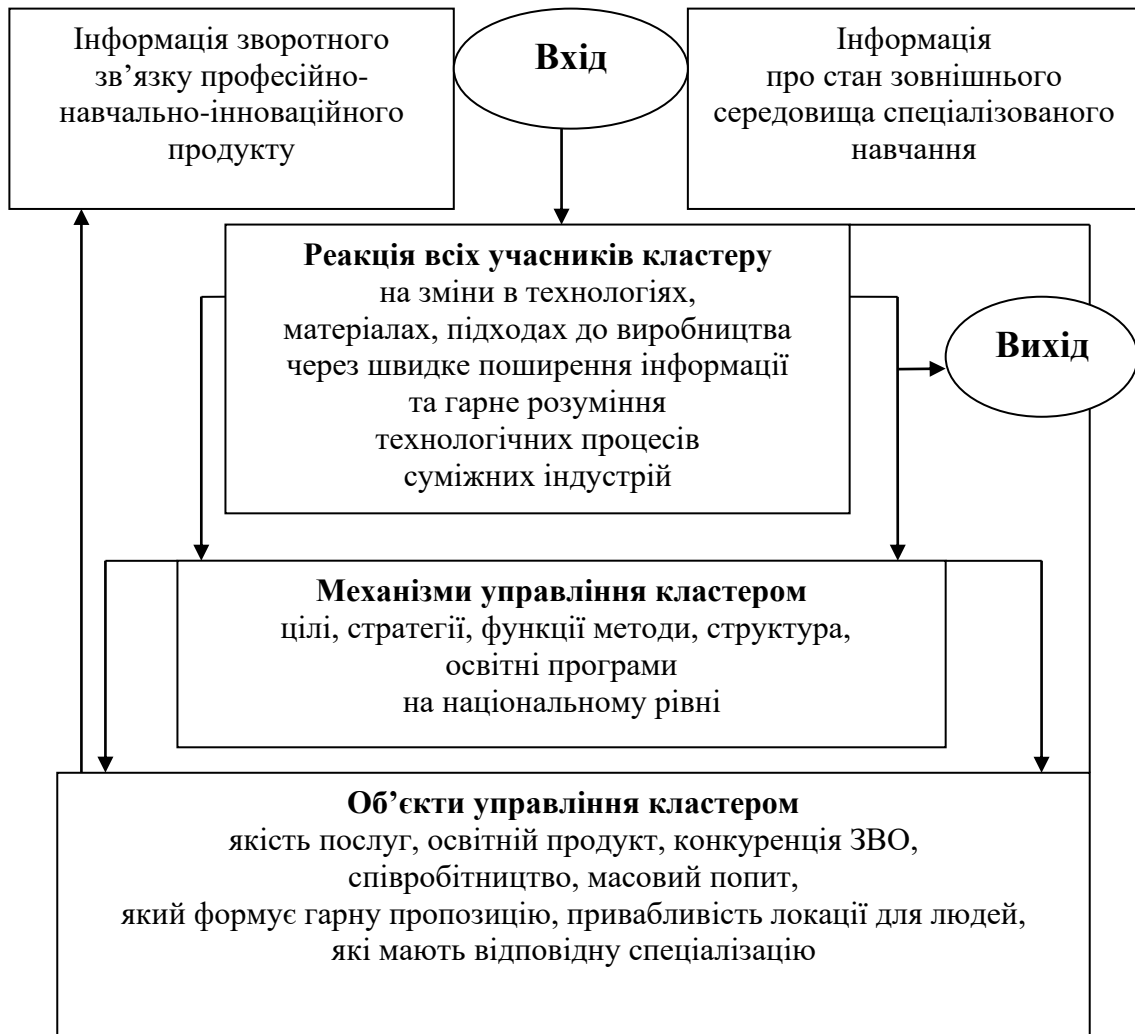

Рис. 1. Модель функціонування кластерної форми організації

Для розвитку кластеру, по-перше, необхідно, щоб були передумови для його зародження. Штучно створити кластер – важке завдання, для його виконання недостатньо лише владної ініціативи. Але, коли кластер вже зародився завдяки вдалому поєднанню одного чи декількох зазначених факторів, то можливість стимулювати його розвиток, звичайно, є. Процес прискорення його розвитку потребує цілеспрямованих зусиль. Важливою також є можливість доступу до публічних благ, які розвиваються для задоволення потреб кластеру й можуть фінансуватися учасниками (наукові розробки, маркетингові дослідження ринків, консультації наукових експертів, спеціалізована інфраструктура тощо).

Кластерна форма організації взаємовідносин інституцій на місцевому рівні забезпечує створення сукупного освітнього продукту й підготовку кваліфікованих фахівців з необхідними професійними компетенціями. Суть концепції освітніх кластерів полягає в об'єднанні регіональних ЗВО в єдиний кластер з урахуванням напрямів профілізації навчальних закладів (початкової, середньої, професійної освіти), профільних шкіл, базових підприємств, основних замовників і споживачів освітніх послуг. Головна перевага освітнього кластеру

не стільки в складі його учасників і провідній ролі ЗВО, скільки в специфічному продукті, який є результатом його функціонування.

На основі проведеного аналізу змісту державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні запропоновано загальний механізм її реалізації. Державна політика у сфері освіти має починатися з визначення стратегії розвитку освіти. Розроблений регіональний освітній кластер є загальною підставою для її реалізації. Вона безпосередньо пов'язана з прогнозуванням освіти. Ці два явища взаємозумовлюють одне одного. З одного боку, без даних прогнозу розвитку освіти неможливо впровадити науково обґрунтований освітній кластер, з іншого – основні параметри прогнозу відрізнятимуться залежно від наявності й здійснення тієї чи іншої стратегії розвитку. На рис. 2 наведено механізм забезпечення функціонування регіонального освітнього кластеру.

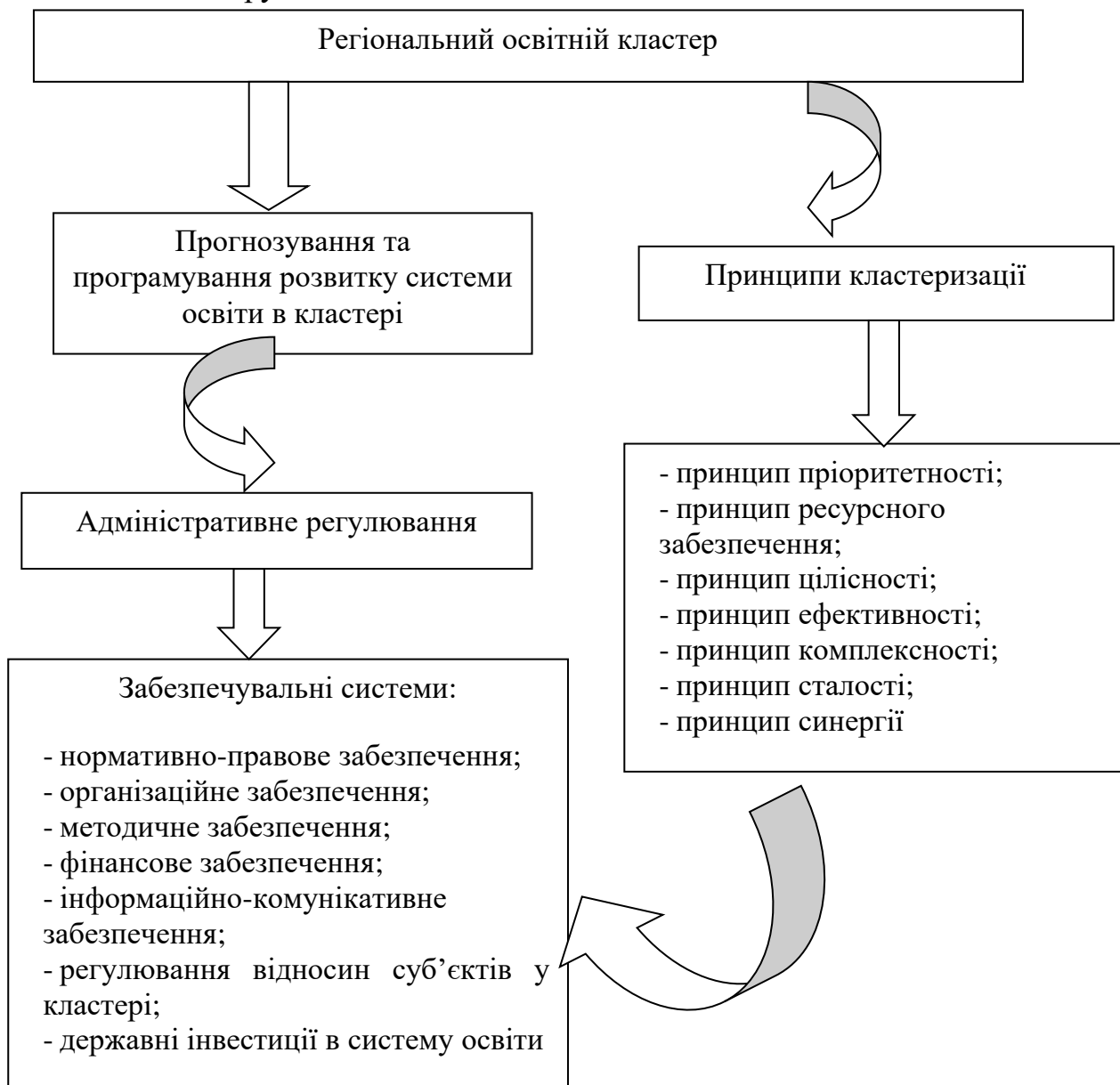

Рис. 2. Механізм забезпечення функціонування регіонального освітнього кластеру

Визначено засади взаємодії освітніх установ з організаціями та підприємствами різних галузей і напрямів діяльності з метою: розроблення та просування нових технологій у виробництво й управління; підготовки та перепідготовки кадрів високої кваліфікації; підвищення кваліфікації фахівців різного профілю для роботи на місцевих підприємствах.

Визначено відмінності в реалізації концепції регіонального освітнього кластеру та концепції Lifelong Learning. Освітній кластер трактується як єдина система організації безперервної освіти від школи до виробництва із практично-орієнтованою складовою та розвитком знань, на які існує попит, передусім регіональний. Освітній кластер створює не лише умови для навчання протягом життя, що забезпечує реалізація концепції Lifelong Learning, а й допомагає повному побачити можливості розвитку вже сформованих і потенційних зв'язків між складовими кластеру.

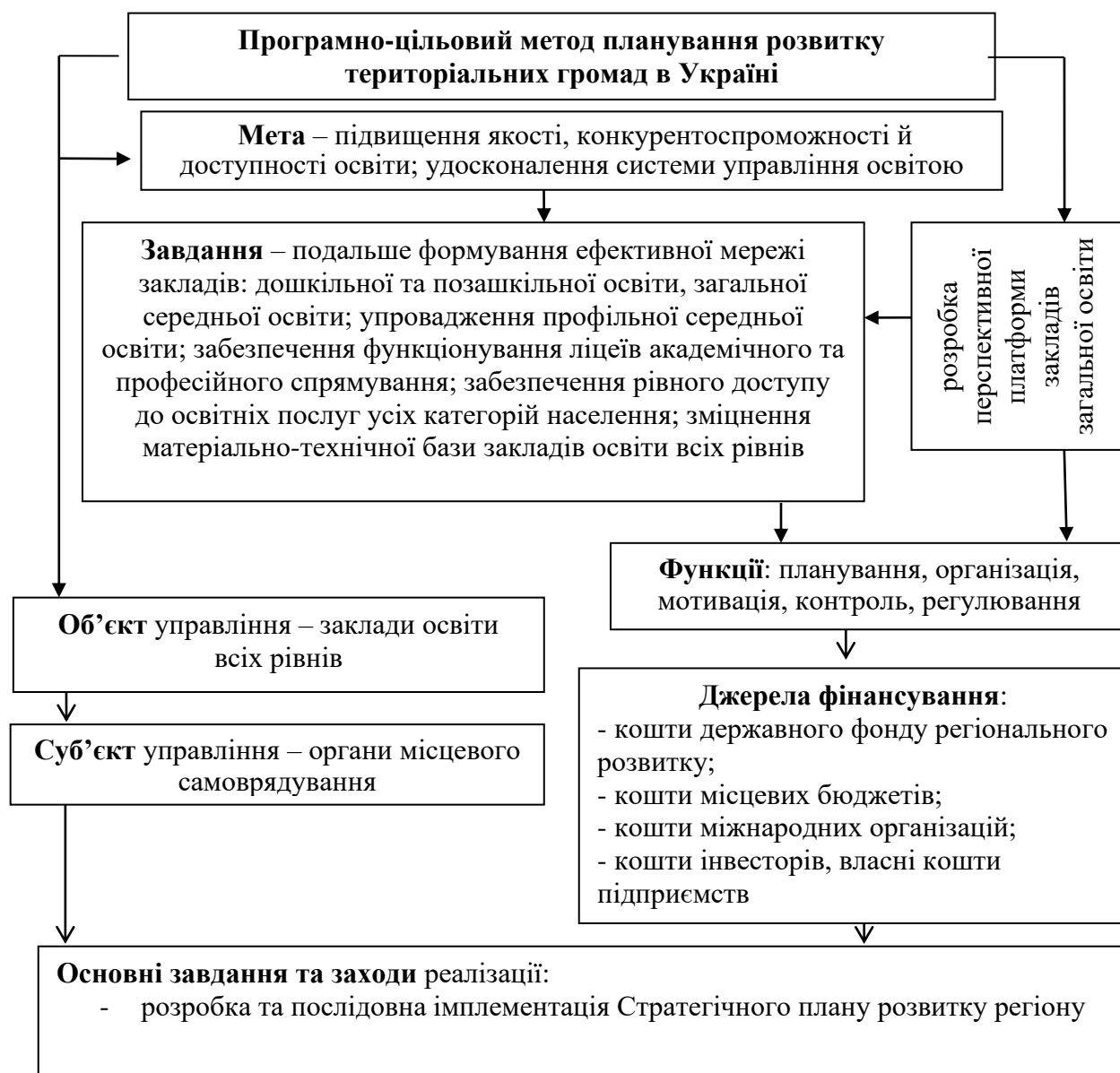

Рис. 3. Планування інтелектуального розвитку регіону

Встановлено, що сьогодні тільки набирають обертів у науці державного управління дослідження механізмів кластерної взаємодії суб'єктів освіти, науки та виробничої сфери з надання та споживання освітніх послуг, що впливає на розвиток територій і забезпечення їх сталого розвитку. Як такі механізми виділено психолого-педагогічні, соціально-психологічні, когнітивні, комунікативні, інформаційно-комунікативні тощо. Водночас нерозробленість законодавчої та науково-методичної основи розвитку кластерної політики в країні стримує формування освітніх кластерних структур, діяльність яких спрямована на підвищення конкурентоспроможності соціально-економічних систем завдяки реалізації високотехнологічних освітніх послуг.

Запропоновано поняття «планування інтелектуального розвитку» – процес встановлення та виконання певного порядку дій щодо раціонального й ефективного використання освітніх ресурсів територіальних громад, оптимальний розподіл освітніх ресурсів у межах територій шляхом прийняття рішень і відображення планових заходів у програмі соціально-економічного розвитку регіону, а також здійснення цільових трансформацій на місцевому рівні. Підставою для розроблення таких заходів є ст. 143 Конституції України, п. 16 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», ст. 11, 18 Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України».

Крім того, таке планування являє собою організований процес адміністрування, регулювання й контролю закладів освіти всіх рівнів для досягнення параметрів цільових трансформацій на місцевому рівні за розвитком освітянських відносин та забезпечення в межах повноважень взаємодії з підприємствами, установами й організаціями, громадськими організаціями з виконання завдань, заходів (інвестиційних проєктів) і показників Програми на 2021 р.

Проаналізовано базові принципи освітньої кластеризації, при цьому встановлено, що їх зміст стосується різних аспектів освітньої діяльності. Серед них можна виділити такі групи: змістові аспекти процесу освіти – цілі й завдання освіти, характер та методи навчання, структура й рівні освіти, зміст знань, умінь і навичок, якість освіти; політичний устрій, форма організації освіти, урахування національного й конфесійного різноманіття; соціальні аспекти освіти, насамперед, соціальні гарантії, пов'язані з освітою; принципи, що визначають організаційно-економічний механізм функціонування освіти, моделі, методи, зміст та структуру державного управління освітою.

У **другому розділі** – *«Забезпечення фінансування освітньої системи на місцевому рівні»* – визначено систему чинників впливу на форми фінансування освітньої діяльності; проаналізовано стан і перспективи розвитку фінансового забезпечення реалізації державної політики в галузі освіти.

Залежно від підпорядкування, характеру, організаційної форми діяльності навчальних закладів їхнє фінансування проводиться з державного та місцевого

бюджетів або шляхом акумулювання коштів юридичних і фізичних осіб, фондів, громадських організацій, збору добровільних внесків, пожертвувань. Також залучають кошти підприємств і організацій, спонсорські внески, плату за додаткові освітні послуги та інші послуги, що надаються закладами освіти.

Для закладів державної форми власності кошти державного бюджету є вагомими асигнуваннями на підготовку фахівців. При встановленні пропорцій у розподілі фінансів між різноманітними видами бюджетів на фінансування вищої освіти необхідно визначити економічно доцільну концентрацію ресурсів у державному бюджеті на підготовку фахівців для галузей, що мають народногосподарське значення (зокрема таких, що відіграють важливу роль у прискоренні науково-технічного прогресу); розглянути потреби регіону в розвитку економіки, культури й науки.

Зазначено, що фінансування вищої освіти за рахунок державного бюджету є найважливішим регулятором темпів і пропорцій відтворення кадрів вищої кваліфікації. Фінансування підготовки здобувачів вищої освіти здійснюється за рахунок видатків державного бюджету в державних закладах вищої освіти (державне замовлення) та видатків місцевих бюджетів у державних та комунальних закладах вищої освіти (регіональне замовлення); за рахунок цільових пільгових державних кредитів.

Отримання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти здійснюється відповідно до Порядку пільгового кредитування для здобуття професійно-технічної та вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 № 673. Частина витрат на утримання закладів вищої освіти покривається за рахунок коштів підприємств, а також власних доходів закладів вищої освіти. Ці асигнування на вищу освіту прийнято називати децентралізованими (позабюджетними) джерелами фінансування, які спрямовані на відшкодування частини витрат ЗВО на навчання студентів, пов'язаних із забезпеченням необхідної якості підготовки фахівців, на виплату стипендій студентам, на утримання факультетів і курсів з підвищення кваліфікації. До децентралізованих джерел фінансування належать також витрати підприємств, пов'язані з безоплатною передачею ЗВО машин, приладів і устаткування, які не використовуються на виробництві, але придатні для навчальної та наукової діяльності.

У табл. 1 наведено дані щодо розподілу видатків на освіту у 2018–2019 рр., із чого видно значну питому вагу місцевих бюджетів на освіту.

Таблиця 1

Оцінка бюджетних видатків на освіту в Україні у 2018–2019 рр.

Рік	Видатки зведеного бюджету, млн грн	Державний бюджет	Місцевий бюджет	Питома вага місцевих бюджетів, %
2018	210032,3	44324,3	165708,0	78,9
2019	228779,8	53257,4	175522,4	76,7

На підставі проведеного аналізу визначено, що в цілому видатки на освіту з місцевих бюджетів зросли на 91,5 млн грн. Найбільше видатків на освіту з місцевих бюджетів спрямовано у 2019 р. порівняно з попередніми роками, що передусім пов'язано з упровадженням реформи з децентралізації влади, зокрема передачею повноважень на базовий рівень, а також стартом реформи Нової української школи.

Проаналізовано державні видатки МОН України на 2021 р., що становлять 35,8 млрд грн, що на 6,5 млрд грн більше порівняно з 2020 р., зокрема: підготовка кадрів закладами вищої освіти – 20,95 млрд грн; підготовка кадрів закладами фахової передвищої освіти – 4,65 млрд грн; виплати академічних стипендій – 3,94 млрд грн; наукова і науково-технічна діяльність ЗВО та наукових установ – 824,8 млн грн; Фонд розвитку закладів вищої та фахової передвищої освіти – 250 млн грн; забезпечення діяльності Національного фонду досліджень, грантова підтримка наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок – 732,8 млн грн; підтримка пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у закладах вищої освіти – 100 млн грн.

Відповідно до Державного бюджету на 2021 р., видатки на освітню галузь передбачені в розмірі 174 млрд грн, що на 34 млрд грн більше, ніж у поточному році. Отже, Уряд досягнув рівня фінансування освіти у 6,7% ВВП з урахуванням прогнозних обсягів видатків місцевих бюджетів. Це достатньо високий показник з огляду на непросту економічну ситуацію в країні.

Констатовано, що основною складовою механізму державного управління фінансовим забезпеченням освіти є не лише центральні й місцеві органи виконавчої влади, але й органи місцевого самоврядування. Повноваження між ними чітко розподілені у взаємопов'язаних сферах освіти та бюджету й фінансів. На сьогодні ці владні повноваження визначено рядом законодавчих і нормативно-правових актів. Важливо зазначити, що, згідно зі ст. 143 Конституції України, окремі повноваження органів виконавчої влади можуть передаватися органам місцевого самоврядування, що здійснюються в повному обсязі за рахунок коштів державного бюджету чи шляхом віднесення до місцевого бюджету окремих загальнодержавних податків.

У законодавстві України гарантовано забезпечення доступності й безоплатності освіти на відповідній території, розвиток усіх видів освіти та вдосконалення мережі навчальних закладів. Разом із тим визначено, що місцеві бюджети мають бути достатніми для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень. Тож держава гарантує органам місцевого самоврядування достатню дохідну базу для забезпечення населення відповідними освітніми послугами.

Відтак, мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, виходячи із законодавчо встановленого рівня мінімальних соціальних потреб, з урахуванням економічного, соціального та природно-екологічного стану відповідних територій.

Значну увагу приділено обґрунтуванню перспективних напрямів фінансово-економічного забезпечення функціонування системи вищої освіти, що адекватні сучасній соціально-економічній ситуації та відповідають довгостроковим прогнозам технологічного розвитку. Доведено, що переважною більшістю закладів вищої освіти не повною мірою розкрито освітній потенціал, що виявляється, зокрема, у низькій результативності їхньої наукової діяльності.

Щодо сучасної системи фінансування закладів освіти, то можна спостерігати незбалансованість та деяку різноспрямованість інтересів держави та підприємств реального сектору щодо підготовки фахівців, неузгодженість їх стратегій.

Потрібно розширювати мережу каналів фінансування професійно-технічної освіти, яка повинна включати, крім інших, перелік компонентів, що відображені на рис. 4.

Рис. 4. Система каналів фінансування освітньої діяльності

Співвідношення між бюджетними та позабюджетними фінансовими ресурсами змінюється залежно від наявності бюджетних ресурсів і напрямів

реалізації державної політики у сфері освіти, темпів економічного розвитку, форми власності навчального закладу, співвідношення між державним та недержавним секторами економіки тощо.

Таким чином, розвиток освіти на регіональному рівні стає напрямом взаємодії центральних і регіональних структур державного управління з органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та перестає бути виключно справою держави. Обґрунтовано, що збільшення обсягів фінансування вищої освіти є необхідною, але недостатньою умовою для отримання високоякісних освітніх послуг і, відповідно, високого рівня конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти. Необхідно проводити низку кардинальних структурно-організаційних і фінансово-економічних заходів та змінювати методи управління в напрямі впровадження адаптивного управління й економіки знань.

У **третьому розділі** – *«Удосконалення механізму контролю в системі єдиного освітнього інформаційного простору в умовах децентралізації»* – розкрито механізм цільового контролю за інфраструктурою освітнього інформаційного простору; обґрунтовано концептуальні засади менеджмент-орієнтованої трансформації державної політики освіти на місцевому рівні в контексті євроінтеграційних орієнтирів.

Національна система управління закладами вищої освіти вимагає модернізації та постійного вдосконалення. Результатом модернізації управління системою вищої освіти мають стати розробка й упровадження механізму цільового контролю за інфраструктурою освітнього інформаційного простору (рис. 5), побудованого на принципах поєднання централізації та децентралізації, активного залучення всіх зацікавлених сторін до управління освітою, поєднання внутрішньої самооцінки закладів вищої освіти й зовнішньої оцінки їх діяльності незалежними організаціями та експертами.

Зазначено, що в умовах децентралізації органи місцевого самоврядування мають приділяти особливу увагу розвитку освітнього ринку, упровадженню інформаційних технологій, широко використовуючи при цьому концепцію практичних університетів. Концепція спирається на феномен практико-орієнтованої освіти або освіти з платформою сучасних практичних проєктів.

Органи місцевого самоврядування мають здійснювати контроль за інфраструктурою освітнього інформаційного простору. Він відбувається одночасно в двох напрямках: оцінювання педагогічної концепції та оцінювання феномену практики. Визначено такі ключові фактори, що впливають на успішність контролю: державні заходи щодо підвищення рівня інформатизації ділових процесів і навчання; розробка та прийняття відповідного законодавства; упровадження оновлених стандартів навчання; підвищення готовності ЗВО до реалізації проєктів відкритої освітньої системи; орієнтація державних органів на посилення взаємозв'язку з ринком, його запитами та потребами. При впровадженні механізму цільового контролю за

інфраструктурою освітнього інформаційного простору потрібно передусім орієнтуватися на потреби ринку праці та розвитку інфраструктури.

Пріоритетом розвитку відкритої освітньої системи є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Цього досягають шляхом: забезпечення поступової інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу; формування та впровадження інформаційного освітнього середовища в системі загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти; застосування в навчально-виховному процесі та бібліотечній справі інформаційно-комунікаційних технологій поряд з традиційними засобами; розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб.

Рис. 5. Удосконалення механізму функціонування цільового контролю за інфраструктурою освітнього інформаційного простору

Механізм побудови цільового контролю за інфраструктурою освітнього інформаційного простору відображає різноманітність централізованих і децентралізованих видів управління, кожен з яких по-різному впливає на розвиток системи вищої освіти країни та активізацію участі в управлінні освітою органів місцевого самоврядування. Для механізмів державного управління в системі вищої освіти характерний вплив інтеграційних чинників. До цих чинників належать історичні, політичні й соціальні умови, культурно-національні традиції, погляди лідерів думок, сучасні міжнародні тенденції.

Систему впровадження інформаційних технологій освітньої політики варто розглядати в єдності з визначенням завдання формування механізму цільового контролю за інфраструктурою освітнього інформаційного простору за двома базовими сегментами: функціональним і процесуальним. З урахуванням зазначеного для освітньої галузі можна запропонувати розгляд таких типів механізму цільового контролю: ультраструктурний, інфраструктурний, моноструктурний.

Ультраструктурний освітній механізм створюється з метою пошуку варіантів організаційної будови, нормативно-регуляторних механізмів і логістики, запровадження яких перетворює наявну організаційно-педагогічну систему в нову освітню метаструктуру із залученням відсутніх нині в освітній системі структурних елементів в умовах високої конкуренції на ринку освітніх послуг. Очевидно, що формування інформаційного освітнього простору повинно спиратися на методики моделювання ультраструктурних систем, що за своїми функціональними можливостями, програмно-технологічними засобами та організацією значно випереджають чинну в Україні систему.

Інфраструктурний освітній механізм побудований на принципово нових організаційно-педагогічних, регуляторних і логістичних підходах, регіональній системі загальної й профільної підготовки учасників механізму на основі інтеграції в межах єдиної мети всіх видів освітньої діяльності, що відповідають соціальним потребам регіону. В єдиному освітньому просторі інфраструктурний освітній механізм є складовою освітнього кластеру. Доцільним є впровадження механізму цільового контролю за інфраструктурою освітнього інформаційного простору, який приведе до зростання довіри. Чимало недоліків інфраструктури освітнього інформаційного простору можуть бути усунуті в разі моніторингу упорядкованості органів місцевого самоврядування на одному типі фінансових інституцій. Моноструктурний механізм структуровано відповідними регуляторними механізмами на рівні ультраструктурного та інфраструктурного освітнього кластеру.

Таким чином, ультраструктурний освітній механізм цільового контролю за інфраструктурою освітнього інформаційного простору – складна самоорганізуюча система, організаційно-педагогічною й дидактико-психологічною основою якої є проєктно-цільове утворення інформаційного освітнього простору. Базовими елементами цього простору стають відкриті

інформаційні освітні середовища самодостатніх інфраструктурних і моноструктурних освітніх механізмів із саморегулюючими внутрішніми елементами. Саме завдяки синергії, що виявляється в цих середовищах, звичайні користувачі освітніх послуг стають активними суб'єктами навчального процесу, а їх освітня діяльність здійснюється за принципово новими, об'єднаними в єдине ціле інноваційними підходами.

Сучасна освітня політика базується на взаємозв'язку систем державного та громадського управління, що завдяки ефективній їх взаємодії сприяє розвитку освітніх систем; упровадженні, модернізації та експлуатації дослідницьких інфраструктур освіти; утворенні комітету; створенні інструментів фінансової підтримки участі дослідницьких інфраструктур освіти в міжнародних об'єднаннях дослідницьких інфраструктур освіти. Серед країн, авторитет освіти яких поширюється на весь європейський континент, – Великобританія, Німеччина, Фінляндія, Франція, Швеція.

Запропоновано виокремити три напрями соціально-економічного розвитку регіону, які безпосередньо залежать від якості вищої освіти: інтелектуальний і духовний рівень розвитку громади, який визначається освіченістю її громадян; рівень розвитку науки, який пов'язаний з проведенням фундаментальних і прикладних досліджень, запровадженням винаходів; розвиток суспільного виробництва, у результаті якого створюється матеріальна основа багатства регіону та нації загалом. Взаємодія цих трьох напрямів, об'єднаних у так званий «трикутник знань» (освіта – наука – інновації), є основним напрямом розвитку європейської вищої освіти, який надає можливість сформулювати результат процесу забезпечення якості освіти таким чином: розвиток громадянського суспільства, розвиток національної науки в регіональних, загальнонаціональних, загальносвітових масштабах, конкурентоспроможність національного виробництва.

Виконання зазначених завдань можливе лише в разі посилення децентралізації та автономії суб'єктів управління, взаємоузгодженості й скоординованості їх дій по вертикалі та горизонталі. Мають об'єднуватися зусилля та управлінські впливи всіх учасників освітнього ринку, ринку праці, відомств, яким підпорядковані ЗВО. Механізм управління освітою на місцевому рівні має включати нові інструменти, зокрема: моніторинг якості вищої освіти та порівняння результатів на основі бенчмаркінгу; ранжування закладів вищої освіти згідно з Берлінськими принципами ранжування; освітній аудит. Органам державного управління необхідно запровадити кризовий менеджмент відповідно до негативних явищ, що мають місце в нашому суспільстві загалом і у вищій освіті зокрема.

Для створення системи вищої освіти, здатної до самоорганізації, необхідним є моделювання нових відносин у форматі «органи державного управління – заклад вищої освіти – громадськість». Ідеться про запровадження концептуальних основ державно-громадського управління якістю вищої освіти,

яке базується на теорії систем і системному аналізі та синергетиці. Це уможлиблює цілісне дослідження державно-громадського управління якістю освіти, моделювання його майбутніх прогнозованих станів, пошук науково обґрунтованих механізмів управління формуванням цілісної системи освіти, єдиного культурно-освітнього простору для найповнішого комплексного задоволення потреб громадян, регіонального ринку праці в освітніх послугах, а суб'єктів господарювання та органів місцевого самоврядування – у висококваліфікованих спеціалістах. Має бути також удосконалення законодавчої й нормативної бази з метою її гармонізації з нормами та стандартами європейського й світового співтовариства.

Контрольну функцію державного регулювання освітнього ринку як функціональної системи контролю необхідно розглядати як один з різновидів регулювання, безпосереднім об'єктом якого є освітній ринок у всіх сферах економіки. Функціональний контроль спрямований переважно на ефективне регулювання процесу оптимізації використання, захисту, модернізації та комерціалізації, при цьому важливим моментом є синхронізація функціональних підсистем, удосконалення координуючих дій системи державного регулювання, управління й здійснення контролю за механізмом управління освітою на місцевому рівні (рис. 6).

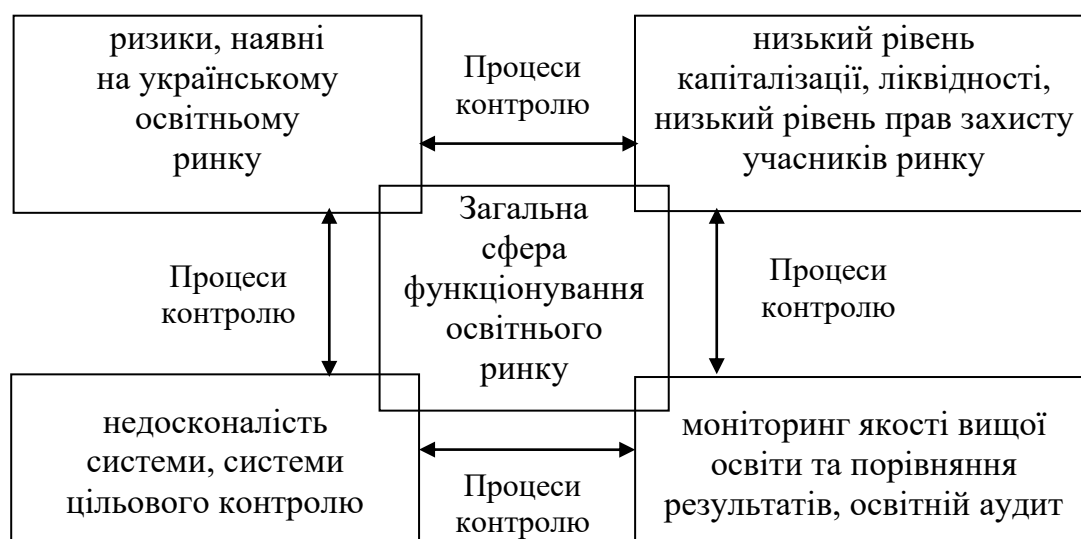

Рис. 6. Сфера функціонування освітнього ринку

Освітній ринок у загальному вигляді являє собою складний механізм дії керівної системи, яка створює для економічного процесу та діяльності сприятливі умови й можливості для розвитку та досягнення ефективного результату. Як система освітній ринок повинен включати дві ланки або підсистеми: контролюючу (суб'єкт регулювання) і контрольовану (об'єкт регулювання). Зв'язок суб'єкта регулювання з об'єктом відбувається за допомогою руху інформації. Цей рух інформації являє собою сам процес

регулювання – розроблення й здійснення контрольної дії суб'єкта регулювання на об'єкт регулювання.

Мінімізація ризиків і формування привабливого економічного клімату освітнього ринку мають бути спрямовані на: збільшення капіталізації та ліквідності освітнього ринку; удосконалення ринкової інфраструктури й засад саморегулювання; забезпечення їх надійного та ефективного функціонування; удосконалення механізмів захисту прав учасників; удосконалення умов і правил державного регулювання та нагляду на місцевому рівні.

Здійснено аналіз сучасних менеджмент-орієнтованих концепцій, підходів та моделей державної політики у сфері освіти на місцевому рівні, тенденція переходу до яких спостерігається сьогодні в більшості розвинених країн. Багато розвинутих країн, зокрема країн ЄС, котрі стали на інноваційний шлях розвитку освіти, поєднують цінності Lifelong Learning Programme та підходи менеджменту, детермінують результати й необхідні напрями реалізації державної політики, що покладено в основу адміністративних реформ. Досліджено європейські стандарти інноваційної освіти та їх зв'язок з новітніми концепціями публічного управління, що подаються як комплекс правил і норм формування політики, складання вимог до системи управління, які, у разі їх застосування, наближують країну і/або регіон до формування певного еталонного механізму побудови та реалізації сучасної публічної влади, орієнтованої на сучасну освіту.

Відзначено, що потрійний вимір «governance – administration – management» дає змогу виявити потребу в доповненні базових практик, які мали б спиратися на засади менеджмент-орієнтованої трансформації державної політики освіти на місцевому рівні. Вони надавали б методологічну основу для формування й реалізації політик, стратегій, програм, проєктів досягнення людино-орієнтованих цілей у демократичній оболонці європейського врядування з огляду на принципи, що поєднують цінності європейського підходу Good Governance та підходи менеджменту. Зокрема, це такі принципи, як: гармонізованого керованого розвитку територіальних громад на засадах ідеології сталого розвитку; управління за моделями якості; зворотного зв'язку через громадський нагляд за діяльністю влади; партнерства суб'єктів управління розвитком території; створення конкурентного середовища в управлінні територіями.

Обґрунтовано, що в аспекті місцевого самоврядування доцільно формувати модель підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад, яка базується на освітній орієнтації на потреби територіальної громади. Ця модель зумовлює: наявність стратегічних програм освітнього розвитку на місцевому та регіональному рівнях; реалізацію освітньої діяльності на основі нових знань; адаптацію передового досвіду та кращих практик; запровадження результативного освітнього менеджменту; розвиток дієвого міжмуніципального співробітництва й освітнього партнерства;

сприяння розвитку освітнього потенціалу та інфраструктури; ефективну освітню політику, у тому числі на місцевому рівні.

У **четвертому розділі** – *«Удосконалення державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні»* – запропоновано напрями вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні; сформовано комплекс засобів урахування факторів, що стимулюють трансформації на місцевому рівні, зокрема з використанням функціональних можливостей інституціонально-організаційного забезпечення відповідних процесів.

Зазначено, що наявна суперечність: з одного боку, зростають потреби в якісній освіті певної частини громадян, і вони згодні оплачувати відповідні послуги; з іншого – на рівні державних і місцевих органів управління переважає ставлення до освіти та розвитку духовної сфери як другорядної проблеми. Це знижує спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати управління освітою. Разом із тим, подальші перспективи розвитку освіти тісно пов'язані з удосконаленням механізмів управління нею, зокрема змінами в оподаткуванні освітніх послуг, наданням державних кредитів на освіту тощо.

Визначено зміст цільових трансформацій на місцевому рівні як такий процес перетворень територій, громад, соціально-економічного стану, який сприятиме підвищенню рівня їх конкурентоспроможності, досягненню стандартів життєдіяльності та цільових показників сталого розвитку. Управління освітою має бути гармонізоване із системою управління матеріальним і духовним виробництвом. Розроблено градацію системи освітянських навчальних закладів та відповідні методики віднесення того чи іншого навчального закладу до певної галузі (галузей) виробництва. Інструменти інтернету, штучний інтелект, тривимірна візуалізація процесів у часі, віртуальні лабораторії та інші інноваційні розробки можуть знайти застосування в освіті. Активно впроваджувані сучасні інструменти трансформації в освіті регіонів стануть джерелами цифрових змін в економіці й суспільстві. Подібне поєднання підходів на місцевому рівні, а також участь соціально відповідального бізнесу дають змогу ефективно вирішувати актуальні завдання розвитку системи освіти.

Регулювання освітнього ринку здійснюється переважно уповноваженими державними органами, і лише незначна частина повноважень з нагляду, контролю за його учасниками передається на місцевий рівень. Важливими умовами досягнення ефективності державного регулювання у сфері освіти є наближення чинного й майбутнього законодавства України до законодавства Європейського Союзу (регламентів, директив, рішень, рекомендацій та висновків). Необхідним є вжиття заходів для приведення законодавчих норм України у відповідність до законодавства ЄС, зокрема в частині: про діяльність університетів, участь органів місцевого самоврядування в управлінні освітньою

системою, податків, фінансових послуг, правил конкуренції, непрямого оподаткування.

Для забезпечення цільових трансформацій потрібно запровадити моніторинг та оцінювання результатів реалізації механізмів державної політики у сфері освіти на місцевому рівні, що передбачає таке: інструментарій визначення результативності та ефективності, який не залежав би від політичних чинників, зокрема політичної конфігурації національного уряду, складу регіональних органів влади, відносин між керівниками регіональних органів і центрального уряду; сучасні підходи до оцінювання різних параметрів розвитку сфери освіти, які прописані на основі врахування досвіду розроблення подібних документів у країнах ЄС; формульний розрахунок фінансування закладів освіти з державних та місцевих бюджетів відповідно до результативності й ефективності надання освітніх послуг. Упорядковано фактори, які діють на цільову трансформацію соціально-економічного стану регіону (території) при реалізації державної політики у сфері освіти (рис. 7).

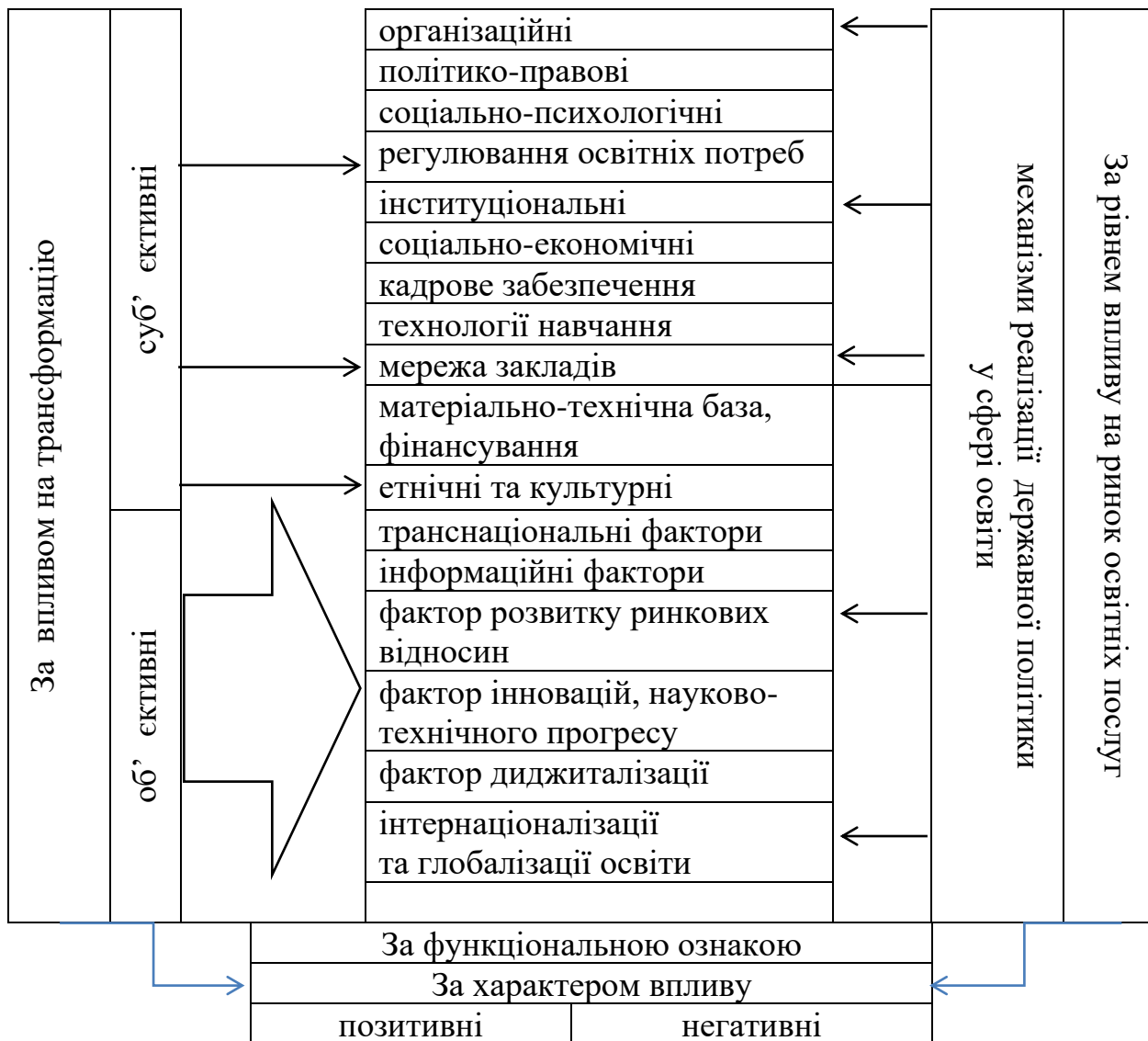

Рис. 7. Фактори реалізації державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні

Вимога щодо гнучкості реалізації державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні передбачає, що мобільність стає невід'ємним елементом у сфері освіти, причому здійснюються підтримка та її стимулювання. Партнерство розглядають як основу побудови відносин на місцевому рівні, що передбачає, що всі регіональні заклади освіти організують роботу в партнерстві з місцевими органами влади, різними провайдерами у сфері освіти та представниками бізнесу.

Підвищення ефективності діяльності з управління освітнім розвитком на місцевому рівні безпосередньо пов'язано з необхідністю формування сучасних компетентностей, зокрема функціональних, ситуативних, методичних, лідерських тощо. З огляду на це обґрунтовано зміст зазначених компетентностей. Досліджено роль кластерних, сучасних освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій у процесах формування освітніх компетентностей, зокрема, з огляду на нові вимоги щодо умов формування місцевого самоврядування.

Підготовлено низку рекомендацій щодо реалізації державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні на основі освітнього кластеру, а також шляхом упровадження практик, які можуть функціонувати в режимі онлайн із використанням спеціалізованих онлайн-платформ. Для формування комплексу засобів управління факторами трансформації на місцевому рівні (рис. 8) запропоновано підхід, який урахує особливості управління на місцевому рівні, специфіку умов, що створюються в процесі децентралізації влади, забезпечує застосування програмно-цільового підходу, співробітництво громад, становлення громадянських компетентностей їх членів.

Комплекс засобів управління факторами цільової трансформації на місцевому рівні враховує, що основні процеси освітнього розвитку «поглинаються» стратегією розвитку на місцевому рівні. Змінні позначено як «освітній потенціал», «процес управління освітою», «результат». Визначено функції, які мають бути реалізовані суб'єктами освітнього управління з метою отримання результату з орієнтиром на формування освітнього потенціалу. Крім того, комплекс передбачає, що визначені за змістом функції реалізуються в часі за відповідними етапами процесу розвитку освіти: етап формування потенціалу та інфраструктури розвитку освіти; етап формування стратегії, спрямованої на подолання ризику, та її реалізація; етап моніторингу та оцінювання.

Комплекс запропонованих заходів демонструє, що функції реалізації управління цільовою трансформацією на місцевому рівні здійснюються за матричною схемою та взаємно підтримуються. Так, функція процесу освіти, що полягає у формуванні освітнього базису для розроблення стратегії розвитку територіальної громади, природним чином повинна мати зв'язок з інфраструктурною функцією освіти для створення належної інституціональної основи освітньої діяльності, забезпечення органічного зв'язку науки з практикою, створення конкурентного середовища у сфері освіти. Зв'язок з

інструментальною функцією є необхідним, зокрема, для здійснення бенчмаркінгу, у ході якого виконують порівняння з прогресивними аналогами, виявляють можливості запозичення передового досвіду та кращих освітніх проектів, у тому числі зарубіжних.

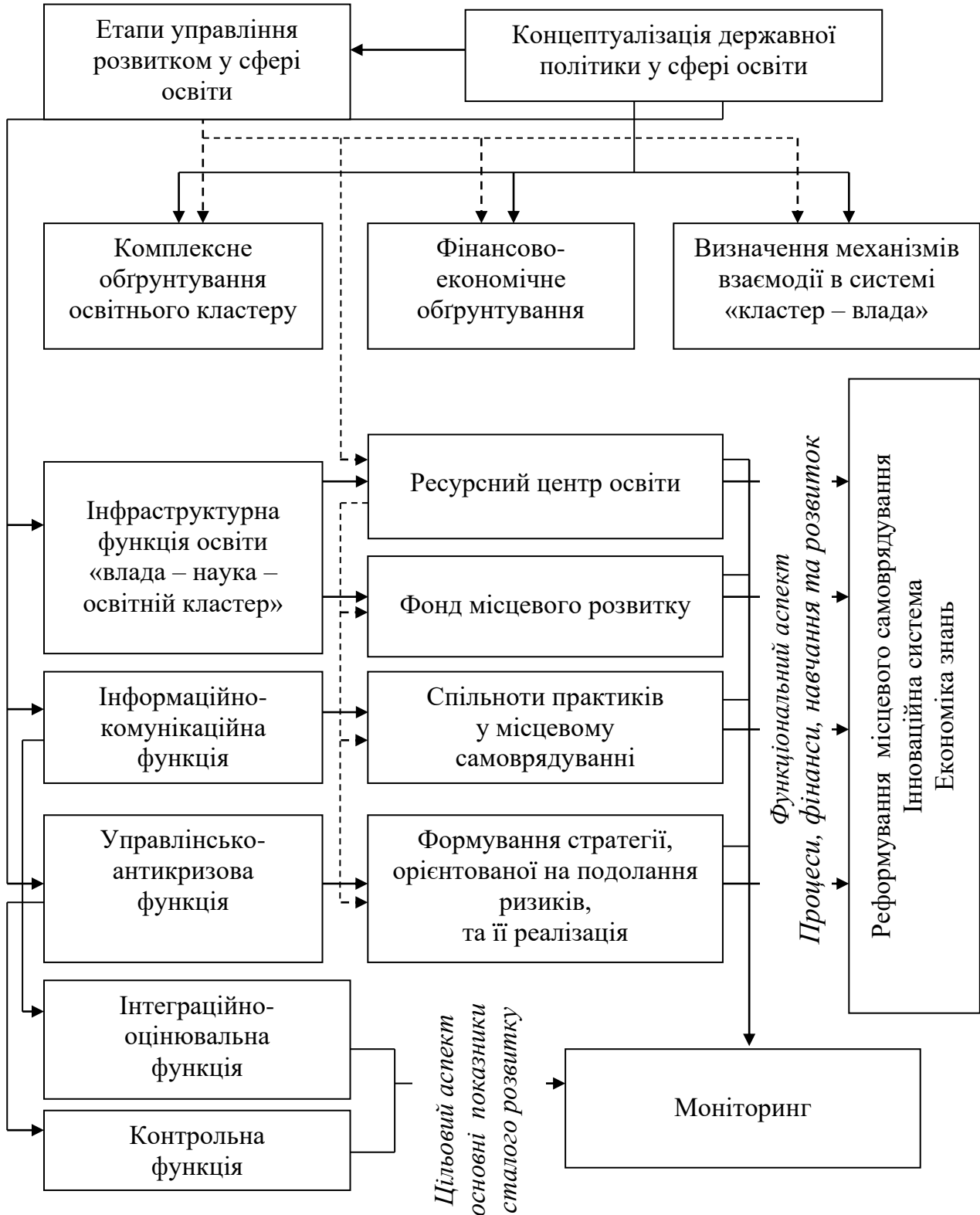

Рис. 8. Комплекс засобів управління цільовими трансформаціями на місцевому рівні

Інформаційно-комунікативна функція полягає в комунікативній підтримці процесів формування освітнього потенціалу сучасними формами електронної комунікації шляхом упровадження спільнотою практиків місцевого самоврядування. Підвищення важливості та складності управлінсько-антикризової функції з огляду на те, що саме в її межах здійснюється запобігання ризикам і реагування на їх виникнення, зумовлює необхідність її підтримки освітньо-інструментальною функцією, ураховуючи, зокрема, що саме остання забезпечує належне формування різних проєктів створення інтегрованих структур.

Сформований комплекс засобів управління процесами забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні має за сутністю партнерський характер. Зазначений комплекс забезпечує синергетичний ефект управління через партнерські відносини, що побудовані за схемою «бізнес – кластер – наука – громада», а також «кластер – влада»; цілеспрямовану реалізацію взаємопосилювальних функцій у тривимірному просторі «освітній потенціал – освітній процес – освітній результат».

Як один з елементів комплексу сформовано концептуалізацію державної політики у сфері освіти та запровадження орієнтованих підходів у процеси реалізації освітнього кластеру. Його призначенням є проєктування належного «аспекту» організації діяльності зі створення освітнього кластеру на етапі його ініціалізації як проєкту. Освітній кластер виконує функцію поєднання запитів місцевої влади, яка виступає «соціальним замовником» у процесах створення освітнього кластеру, і територіальних бізнес-структур, які зацікавлені в набутті конкурентоспроможності для забезпечення успіху на насиченому ринку. Освітній кластер та система управління ним за допомогою різноманітного арсеналу підходів і методів дає змогу формувати органічний ринковий простір.

Оцінювання ступеня досягнення цільових трансформацій на місцевому рівні може здійснюватися, зокрема, з використанням методології збалансованої системи показників, для якої характерні логічна цілісність та системність і яка вже довела свою ефективність. Оцінювання на основі збалансованої системи показників за умов певної її адаптації дає змогу проводити оцінювання успішності управління та динаміки стратегічного розвитку не лише комерційних організацій, а й організацій публічного управління.

Формування освітнього кластеру доцільно здійснювати як проєкт розвитку. Проєктна технологія створення освітнього кластеру дає змогу системно проводити визначеною командою управління освітніми проєктами дії з формування концепції освітнього кластеру з визначенням його освітнього продукту; оцінювати результати в різних цільових і функціональних аспектах; обґрунтовувати життєздатність освітнього кластеру за допомогою технологій проєктного аналізу; визначати сфери відповідальності учасників на місцевому та регіональному рівнях; раціонально управляти бюджетом освітнього кластеру з використанням сучасних інформаційних технологій.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано наукові положення й отримано нові результати, які сукупно дають можливість розв'язати важливу наукову проблему галузі науки державного управління, що полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробленні науково-прикладних рекомендацій стосовно реалізації державної політики у сфері освіти як фактора трансформації місцевого самоврядування. Одержані результати дослідження дають підстави сформулювати такі висновки та рекомендації.

1. Узагальнення наукової думки щодо програмно-цільового методу планування розвитку територіальних громад в Україні свідчить, що наявний організований процес адміністрування, регулювання й контролю за закладами освіти всіх рівнів для досягнення параметрів цільових трансформацій на місцевому рівні з розвитку освітянських відносин і забезпечення в межах повноважень взаємодії з підприємствами, установами та організаціями, громадськими організаціями з виконання завдань, заходів. Для розвитку освітньої діяльності важливим є виконання таких завдань: оптимізація функцій управління освітою й діяльності громад з управління освітою, що керують відділами освіти районних державних адміністрацій, які є елементами вертикалі державної виконавчої влади; це регулювання повинно здійснюватися за допомогою прийняття основоположних документів, які визначають державну політику в частині відповідного ефективного фінансування галузі за допомогою бюджетних та позабюджетних джерел. З урахуванням нових економічних умов реалізація державної освітньої політики повинна забезпечувати певний рівень конкурентоспроможності, тому реформаційні процеси в державній освітній політиці відбуваються в дуже вузьких рамках – на рівні окремого закладу вищої освіти.

2. Ґрунтовний аналіз наукових джерел, присвячених дослідженню поняття «планування інтелектуального розвитку», дає підстави тлумачити його як встановлення та виконання певного порядку дій щодо раціонального й ефективного використання освітніх ресурсів територіальних громад, оптимальний розподіл освітніх ресурсів у межах територій шляхом прийняття рішень і відображення планових заходів у програмі соціально-економічного розвитку регіону, а також здійснення цільових трансформацій на місцевому рівні. З позицій галузі науки державного управління важливим є визначення поняття «регіональний освітній кластер» як системи територіальних інституцій та органів влади, які дотичні до управління у сфері освіти й забезпечують цільове функціонування та співпрацю освітніх мереж на регіональному рівні, ефективне й раціональне використання освітніх ресурсів у межах регіону. Необхідною умовою розвитку місцевого самоврядування є його ресурсне забезпечення, адекватне функціям і завданням, встановленим законодавством для органів місцевого самоврядування.

3. Обґрунтовано механізм забезпечення функціонування регіонального освітнього кластеру. Визначено засади взаємодії освітніх установ з організаціями та підприємствами різних галузей і напрямів діяльності з метою розроблення та просування нових технологій у виробництво й управління; підготовки та перепідготовки кадрів високої кваліфікації; підвищення кваліфікації фахівців різного профілю для роботи на місцевих підприємствах. Доведено, що для реалізації регіонального освітнього кластеру, тобто механізмів кластерної взаємодії суб'єктів освіти, виділено цінності Lifelong Learning Program, підходи менеджменту, психолого-педагогічні, соціально-психологічні, когнітивні, комунікативні, інформаційно-комунікативні тощо. Водночас нерозробленість законодавчої бази та науково-методичних основ розвитку кластерної політики в країні стримує формування освітніх кластерних структур, діяльність яких спрямована на підвищення конкурентоспроможності соціально-економічних систем завдяки реалізації високотехнологічних освітніх послуг.

Створення регіонального освітнього кластеру як ділової одиниці запропоновано з урахуванням напрямів навчальних закладів початкової, середньої, професійної освіти, профільних шкіл, базових підприємств, основних замовників і споживачів закладів вищої освіти. Досліджено процес реалізації соціально-економічного «контексту» освітнього кластеру на етапі його ініціалізації шляхом створення ініціативного замовлення органом місцевого самоврядування щодо формування освітніх кластерних структур як ділової одиниці для органічної «вбудови» кластеру в місцевий економічний простір.

4. Визначено систему чинників впливу на форми фінансування освітньої діяльності, яка передбачає використання методології збалансованої системи показників. Оцінювання здійснюють у двох аспектах: функціональний передбачає вимірювання динаміки прирощення та ступеня використання освітнього потенціалу території через індикатори, визначені за модифікованими проєкціями збалансованої системи показників; цільовий – визначення динаміки основних показників сталого розвитку. Такий підхід забезпечує комплексність оцінювання та враховує як безпосередній, так і опосередкований вплив результатів освітнього розвитку територіальних громад.

Виявлення державного пріоритету в розвитку перспективних освітніх систем та перегляду ролей і функцій держави у фінансуванні та організації освіти, залучення у сферу освіти позабюджетних коштів та здійснення податкового стимулювання інвестицій у межах реалізації механізму державно-приватного партнерства, використання у вирішенні проблеми освіти різних соціальних інститутів та взаємодії державних і регіональних структур управління з органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями перестає бути виключно справою держави.

5. Проведено аналіз стану та перспектив розвитку освітнього кластеру для полегшення доступу до фінансування при реалізації державної політики в галузі освіти на місцевому рівні. Визначено засоби контролю й стабілізації фінансових механізмів, за допомогою яких держава може взяти на себе деякі ризики та продемонструвати власний рівень упевненості в ефективності використання відкритої освітньої системи. Важливими напрямками розвитку функціональної системи вищої освіти є оволодіння державою західноєвропейськими орієнтирами, збільшення капіталізації та ліквідності освітнього ринку, поліпшення умов і правил державного регулювання, а також моніторинг якості освіти на місцевому рівні.

Узагальнено відомості про систему каналів фінансування освітньої діяльності завдяки контрольним та стабілізаційним фінансовим механізмам, за допомогою яких держава може взяти на себе частину ризиків і продемонструвати власний рівень довіри до ефективності використання відкритої освітньої системи, не залишаючи при цьому можливості для зловживань державною підтримкою. Важливими напрямками розвитку функціональної системи вищої освіти є опанування середньоєвропейськими орієнтирами, збільшення капіталізації та ліквідності освітнього ринку, удосконалення умов і правил державного регулювання, контролю якості освіти на місцевому рівні. Відзначено, що головним джерелом фінансового забезпечення сфери освіти є кардинальні структурно-організаційні й фінансово-економічні заходи та зміни методів управління в напрямі впровадження адаптивного управління й економіки знань.

6. Обґрунтовано механізм цільового контролю за розвитком інфраструктури освітнього інформаційного простору на місцевому рівні. Побудований механізм цільового контролю за інфраструктурою освітнього інформаційного простору розкриває якісні зміни у відтворювальних процесах, зміни у структурі органів місцевого самоврядування в галузі управління освітою та їх державного регулювання, нарощування кількісного потенціалу. Усе це покликане задовольнити потреби державних установ та створити потужну платформу для ефективної конкуренції на регіональному й державному рівнях. Результатами виконання цільового контролю за інфраструктурою освітнього інформаційного простору на місцевому рівні є: створення й упровадження системи взаємодії між наявними та новими е-інфраструктурами освітнього інформаційного простору на місцевому рівні з урахуванням сучасних практик Європейського дослідницького простору; створення умов для запровадження нових дослідницьких інфраструктур освітнього інформаційного простору на місцевому рівні європейського рівня; отримання вченими та суб'єктами інноваційної діяльності доступу до конкурентоспроможної дослідницької інфраструктури освітнього інформаційного простору на місцевому рівні й умотивованість займатися

науковою та науково-технічною діяльністю на високому рівні, що дасть можливість зупинити процес відтоку наукового потенціалу як людського ресурсу за кордон. Державне управління якістю освіти на місцевому рівні є лише складовою державного управління якістю освіти та має специфічні особливості, упорядковуючи способи постановки й досягнення значущих цілей у конкретних умовах управління освітнім середовищем.

7. Розкрито в контексті євроінтеграційних орієнтирів концептуальні засади менеджмент-орієнтованої трансформації державної освітньої політики на місцевому рівні. У контексті управління розвитком освітньої сфери відповідно до тенденцій та вимог євроінтеграційних процесів, європейських стандартів публічного управління запропоновано забезпечення наукової співпраці з іноземними закладами освіти, науковими установами, інтеграцію в європейський та світовий дослідницький простір. Принципи використано як основу визначення стратегічних орієнтирів у концепті факторів трансформації на місцевому рівні та здатність створювати, підтримувати й нарощувати потенціал розвитку, тобто формувати нову якість діяльності, що неможливо без активного освітнього розвитку з урахуванням факторів конкурентоспроможності громад. Така позиція відповідає викликам реформування місцевого самоврядування та створення концептуальних засад у сфері освіти, зростання фінансово-економічної спроможності якого й стає запорукою реалізації цих засад.

Практичним наслідком цього є необхідність надавати стратегіям освітнього розвитку ризик-орієнтованого характеру. Ефективність управління розуміється як досягнення цілей у встановлені терміни з мінімальними витратами на освітні ресурси. Демократичність та ефективність управління взаємно припускають і зумовлюють одна одну. «Good Governance» позначає ступінь відповідності діяльності державних службовців освітньої політики на місцевому рівні залежно від того, який підхід до державного управління (правовий, політичний або управлінський) використовують для оцінювання менеджмент-орієнтованої трансформації державної освітньої політики на місцевому рівні.

8. Запропоновано напрями вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері освіти як фактор трансформації на місцевому рівні. Проаналізовано підходи, що можуть бути застосовані до оцінювання успішності механізму та управлінської діяльності у сфері освіти. Комплекс засобів управління факторами трансформації на місцевому рівні враховує, що основні процеси освітнього розвитку «поглинаються» стратегією розвитку на місцевому рівні. Зміст цільових трансформацій на місцевому рівні розкрито як такий процес перетворень територій, громад, соціально-економічного стану, який сприятиме підвищенню рівня їх

конкурентоспроможності, досягненню стандартів життєдіяльності та цільових показників сталого розвитку.

Фактори трансформації, які мають бути реалізовані на місцевому рівні з метою отримання результату на основі освітнього потенціалу, подано як «освітній потенціал», «процес управління освітою», «результат», що дало змогу сформувати сучасні компетентності, зокрема функціональні, ситуативні, методичні, лідерські тощо. Показано, що таке оцінювання може здійснюватися, зокрема, з використанням методології збалансованої системи показників, для якої характерні логічна цілісність та системність і яка довела свою ефективність у світі. Оцінювання на основі методології, за умов певної її адаптації, дає змогу проводити оцінювання успішності управління та динаміки стратегічного розвитку не лише ЗВО, а й освітніх організацій комерційного характеру. Оцінювання успішності управління державною політикою у сфері освіти як фактор трансформації на місцевому рівні запропоновано здійснювати на основі вимірювання стратегічних досягнень за двохаспектним підходом, у якому виокремлено функціональну та цільову складові. Функціональний аспект оцінювання полягає у визначенні рівня прирощення та ступеня використання потенціалу території через такі індикатори: показники прирощення освітнього потенціалу, продукування освіти, інфраструктура освіти; показники ступеня використання освітнього потенціалу, освітньої активності.

9. Сформовано концептуальне бачення застосування комплексу засобів управління трансформаційними процесами на місцевому рівні, зокрема із залученням інституціонально-організаційного забезпечення відповідних процесів, актуальних функціональних можливостей інституціонально-організаційного забезпечення відповідних процесів, та їх апробації в практиці управління державною політикою у сфері освіти на місцевому рівні. Забезпечення відповідних процесів передбачає реалізацію в часі управління державною політикою у сфері освіти за етапами формування потенціалу розвитку освіти на місцевому рівні. Продемонстровано взаємну підтримку всіх функцій, які здійснюються за матричною схемою. Таким чином, сформований за пропозованим підходом комплекс засобів управління факторами трансформації на місцевому рівні інтегрує численні різноманітні процеси освітнього характеру в єдину систему управління, цілеорієнтовану на визначений концептом реалізації стратегічний результат. Зазначений комплекс забезпечує синергетичний ефект управління через партнерські відносини, що побудовані за схемою «бізнес – кластер – наука – громада», а також «кластер – влада»; цілеспрямовану реалізацію взаємопосилювальних функцій у тривимірному просторі «освітній потенціал – освітній процес – освітній результат».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Публікації, що висвітлюють
основні наукові результати дисертації*

1. Козарь Т. П. Управління якістю освіти як фактор підвищення ефективності освітньої діяльності на місцевому рівні : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2020. 400 с.
2. Козарь Т. П. Розвиток системи освіти України на ринку міжнародних освітніх відносин. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2009. № 2. С. 95–99.
3. Козарь Т. П. Реформування системи державного стимулювання науково-освітнього розвитку України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2009. № 3. С. 200–202.
4. Козарь Т. П. Реформування змісту освіти як пріоритет державної освітньої політики. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2009. № 4. С. 48–51.
5. Козарь Т. П. Тенденції до зміни професійного навчання управлінців для органів державної влади. *Державне будівництво та державне управління : зб. наук. пр. Донецького держ. ун-ту управління.* Донецьк : ДонДУУ, 2009. Т. X. С. 54–57.
6. Козарь Т. П. Теоретико-методологічні засади управління вищою освітою як відкритою системою в контексті соціальних трансформацій. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2010. № 1. С. 50–52.
7. Козарь Т. П. Основні засади державної політики на ринку освітніх послуг у контексті особливостей глобалізації. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2010. № 2. С. 34–37.
8. Козарь Т. П. Перспективи та шляхи подальшої модернізації галузі освіти. *Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління.* 2010. № 2 (52). С. 178–181.
9. Козарь Т. П. Сутність та правові основи реалізації державної освітньої політики в Україні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2011. № 2. С. 110–115.
10. Козарь Т. П. Реформи в системі освіти та особливості державної освітньої політики в розвинутих європейських країнах. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2011. № 3. С. 31–35.
11. Козарь Т. П. Формування сучасної моделі державної політики в системі вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи вирішення. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2012. № 3. С. 48–51.
12. Козарь Т. П. Соціально-політичні та політико-економічні особливості реалізації державної освітньої політики. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2015. № 1. С. 21–24.

13. Козарь Т. П. Надання публічних послуг в громаді: стандарти та критерії. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 3 (50). С. 156–162.
14. Козарь Т. П. Механізм забезпечення функціонування відкритої освітньої системи. *Право та державне управління*. 2016. № 1. С. 76–79.
15. Козарь Т. П. Пріоритети державної освітньої політики в системі освіти на місцевому рівні. *Молодий вчений*. 2016. № 1 (28). С. 420–424.
16. Козарь Т. П. Удосконалення організації методологічних форм у сфері освітньої діяльності на місцевому рівні. *Електронний репозиторій Донецького державного університету управління. Сучасні проблеми державного управління в умовах системних змін*. 2017. С. 116–123.
17. Козарь Т. П. Муніципальна система управління якістю освіти у сфері розподілу повноважень. *Право та державне управління*. 2017. № 1. С. 232–238.
18. Козарь Т. П. Концептуальні завдання органів місцевого самоврядування у сфері освіти. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2017. № 1. С. 149–153.
19. Козарь Т. П. Особливості державного регулювання порядку фінансування закладів освіти на місцевому рівні. *Право та державне управління*. 2017. № 3. С. 258–264.
20. Козарь Т. П. Механізм забезпечення функціонування відкритої освітньої системи як фактор трансформації на місцевому рівні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 3. С. 219–224.
21. Козарь Т. П. Реалізація державної політики в галузі освіти на місцевому рівні. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 321–325.
22. Козарь Т. П. Засади фінансування закладів освіти в процесі децентралізації влади. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. № 19. С. 112–115.
23. Козарь Т. П. Перспективи розвитку інноваційної освіти на місцевому рівні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. № 20. С. 135–138.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації та засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації

24. Козарь Т. П. Освіта в контексті глобалізації: напрямки та механізми реалізації реформ в Україні. *Наука і вища освіта: матеріали XVII Міжнар. наук. конф. студ. і молодих учених, м. Запоріжжя, 9–10 квітня 2009 р. : у 4 т. / Класичний приватний університет. Запоріжжя: КПУ, 2009. Т. 2. С. 176.*
25. Козарь Т. П. Розвиток місцевого самоврядування на трансформаційному етапі української держави: проблеми та суперечності. *Наука і вища освіта: матеріали XVII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених,*

м. Запоріжжя, 9–10 квітня 2009 р. : у 4 т. / Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2009. Т. 3. С. 83–84.

26. Козарь Т. П. Освітній, педагогічний та дидактичний менеджмент як складові частини державної освітньої політики. *Стратегія інноваційного розвитку економіки та актуальні проблеми менеджмент-бізнес освіти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : НТУ «ХП», 2009. С. 12–16.

27. Козарь Т. П. Державне управління освітою в умовах інформаційного суспільства. *Соціально-економічний розвиток України: європейський вибір* : зб. наук. пр. IX Міжнар. наук. конф. молодих учених та студентів : у 2 ч. / за заг. ред. А. А. Ткача. Мелітополь : МІДМУ «КПУ», 2009. Ч. 1. С. 104–107.

28. Козарь Т. П. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти. *Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Мелітополь, 4–6 вересня 2009 р.) / за заг. ред. А. А. Ткача. Мелітополь : МІДМУ КПУ, 2009. С. 198–200.

29. Козарь Т. П. Засади державного управління та ринкового регулювання в управлінні вищою освітою. *Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя : Вид-во ЗНУ, 2009. С. 363–364.

30. Козарь Т. П. Трансформація функцій управління сучасною моделлю вищої освіти. *Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 22–23 жовтня 2009). Тернопіль : ТНЕУ, 2009. С. 190–193.

31. Козарь Т. П. Модернізація вітчизняної освіти та її інтеграція у європейський освітній простір. *Практична підготовка фахівців у вищих навчальних закладах на засадах Болонського процесу в умовах інтеграції України до Європейського простору* : зб. наук. пр. / за заг. ред. С. А. Кузнецової. Мелітополь : ТДАУ : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2009. С. 9–12.

32. Козарь Т. П. Необхідність модернізації регіональної освіти у стратегічному напрямі держави. *Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку* : зб. наук. пр. / Західнодонбаський ін-т економіки і управління. Павлоград : ІМА-прес, 2009. С. 46–47.

33. Козарь Т. П. Управлінська роль органів державної влади в реалізації освітнього менеджменту. *Політико-правове забезпечення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування* : зб. доповідей щорічних всеукр. громадських слухань (Одеса 24–25 вересня 2009 р.) / ред. кол.: Т. В. Мотренко (голов. ред.) та ін. Одеса : Юридична література, 2009. С. 2009.

34. Козарь Т. П. Автономізація українських вищих навчальних закладів у контексті європейського досвіду університетської автономії. *Інституціональні зміни системи державного управління України в умовах суспільних трансформацій та посилення вимог антикорупційного законодавства* : зб. матеріалів семінару. Запоріжжя, 2009. С. 163–164.

35. Козарь Т. П. Освіта як складова соціокультурної політики в контексті суспільних трансформацій. *Світоглядний вибір і майбутнє науки та освіти в XXI столітті* : зб. наук. пр. та матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. / Т-во «Знання» України. Київ, 2009. С. 284.

36. Козарь Т. П. Управлінська роль органів державної влади в реалізації освітнього менеджменту. *Наука і вища освіта* : тези доповідей XVII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених (м. Запоріжжя, 9–10 квітня 2009 р.) : у 4 т. / Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2010. Т. 3. С. 165.

37. Козарь Т. П. Роль держави в трансформації змісту освіти в умовах глобалізаційних процесів. *Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Ялта, 2010. С. 167–168.

38. Козарь Т. П. Удосконалення державного управління освітою – стратегічний чинник розвитку людського потенціалу. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління в Україні* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя : КПУ, 2011. С. 374–376.

39. Козарь Т. П. Підвищення ефективності діяльності органів державної влади щодо управління освітньою галуззю в Україні. *Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління та судочинства* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. Кіровоград, 2013. С. 99–101.

40. Козарь Т. П. Професійна освіта як складова становлення та розвитку лідерів в державному управлінні. *Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика* : зб. тез IV Міжнар. наук.-практ. конф. (18 листопада 2016 р.) / за ред. В. М. Огаренка, А. О. Монаєнка та ін. Запоріжжя : КПУ, 2016. С. 280–282.

41. Козарь Т. П. Механізм забезпечення функціонування відкритої освітньої системи. *Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика* : зб. тез VIII Міжнар. заоч. наук.-практ. конф., 27 листопада 2020 р. / за ред. В. М. Огаренка, О. В. Покатаєвої та ін. Запоріжжя : КПУ, 2020. С. 325–327.

АНОТАЦІЯ

Козарь Т. П. Реалізація державної політики у сфері освіти як фактор трансформації на місцевому рівні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.04 – місцеве самоврядування. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2021.

У дисертації запропоновано комплексне розв'язання важливої для галузі науки державного управління проблеми обґрунтування теоретико-методологічних засад формування системи реалізації державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформаційних процесів на місцевому рівні.

Досліджено сутність державної політики у сфері освіти та напрями її вдосконалення на основі адаптивного управління й економіки знань, теоретико-методологічні передумови управління сферою освіти. Ефективність розвитку сучасної освітньої діяльності на місцевому рівні визначає можливість виконання контрольних функцій у сфері фінансової підтримки соціально-економічного розвитку держави. Ознакою прогресивних перетворень у національній економіці має стати створення умов для задоволення потреб реального сектору економіки достатніми фінансовими ресурсами, удосконалення системи механізмів державного регулювання освітньої діяльності на внутрішньому ринку, посилення співпраці з приватним сектором, а також посилення моніторингу якості освіти на підтримку розвитку держави.

Доведено, що для реалізації процесу децентралізації влади для розвитку освітньої діяльності важливим є виконання таких завдань: оптимізація функцій управління освітою й діяльності громад управління освітою, що керують відділами освіти районних державних адміністрацій, які є елементами вертикалі державної виконавчої влади; це регулювання повинно здійснюватися за допомогою прийняття основоположних документів, які визначають державну політику в частині відповідного ефективного фінансування галузі за допомогою бюджетних та позабюджетних джерел. Освітня діяльність в Україні вимагає якісних змін у відтворювальних процесах, змін у структурі органів місцевого самоврядування в галузі управління освітою та їх державного регулювання, нарощування кількісного потенціалу. Усе це покликане задовольнити потреби державних установ і створити потужну платформу для ефективної конкуренції на місцевому та державному рівнях. Державне управління якістю освіти на місцевому рівні є лише складовою державного управління якістю освіти й має специфічні особливості, впорядковуючи способи постановки та досягнення соціально значущих цілей у конкретних умовах управління освітнім середовищем.

Побудовано механізм цільового контролю за розвитком інфраструктури освітнього інформаційного простору на місцевому рівні. Освітня політика базується на взаємозв'язку систем державного та громадського управління, що завдяки ефективній їх взаємодії сприяють: удосконаленню освітніх систем; упровадженню модернізації дослідницьких інфраструктур освіти; утворенню контролюючих комітетів; покращенню інструментів фінансової підтримки дослідницьких інфраструктур освіти; активізації участі в міжнародних об'єднаннях дослідницьких інфраструктурах освіти.

Розкрито в контексті євроінтеграційних орієнтирів концептуальні засади менеджмент-орієнтованої трансформації державної освітньої політики на місцевому рівні, котрі стали на інноваційний шлях розвитку освіти, поєднують цінності Lifelong Learning Programme та підходи менеджменту, детермінують результати й необхідні напрями реалізації державної політики, що покладено в основу адміністративних реформ. Досліджено комплекс правил і норм формування політики, складання вимог до системи управління, які в разі їх застосування наближають країну і/або регіон до формування певного еталонного механізму побудови й реалізації сучасної публічної влади, орієнтованої на сучасну освіту.

Запропоновано систему механізмів удосконалення процесів реалізації державної політики у сфері освіти для забезпечення цільових трансформацій на місцевому рівні. Визначено цільові трансформації на місцевому рівні як такий процес перетворень територій, громад, соціально-економічного стану, який сприятиме підвищенню рівня їх конкурентоспроможності, досягненню стандартів життєдіяльності та цільових показників сталого розвитку.

Ключові слова: контроль, місцевий рівень, державна освітня політика, вища освіта, реформи, освітній процес, управління якістю освіти, трансформації, органи місцевого самоврядування, моніторинг якості освіти.

АННОТАЦІЯ

Козарь Т. П. Реализация государственной политики в сфере образования как фактор трансформации на местном уровне. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

В диссертации предложено комплексное решение важной для отрасли науки государственного управления проблемы обоснования теоретико-методологических основ формирования системы реализации государственной политики в сфере образования для обеспечения целевых трансформационных процессов на местном уровне.

Исследована сущность государственной политики в сфере образования и направления ее совершенствования на основе адаптивного управления и экономики знаний, теоретико-методологические предпосылки управления

сферой образования. Эффективность развития современной образовательной деятельности на местном уровне определяет возможность выполнения контрольных функций в сфере финансовой поддержки социально-экономического развития государства. Признаком прогрессивных преобразований в национальной экономике должно стать создание условий для удовлетворения потребностей реального сектора экономики достаточными финансовыми ресурсами, совершенствование системы механизмов государственного регулирования образовательной деятельности на внутреннем рынке, усиление сотрудничества с частным сектором, а также усиление мониторинга качества образования в поддержку развития государства.

Доказано, что для реализации процесса децентрализации власти с целью развития образовательной деятельности важным является выполнение следующих задач: оптимизация функций управления образованием и деятельности общин по управлению образованием, управляющих отделами образования районных государственных администраций, являющихся элементами вертикали исполнительной власти; данное регулирование должно осуществляться посредством принятия основополагающих документов, определяющих государственную политику в части соответствующего эффективного финансирования отрасли за счет бюджетных и внебюджетных источников.

Сформировано концептуальное видение применения комплекса средств управления трансформационными процессами на местном уровне, в частности с использованием институционально-организационного обеспечения соответствующих процессов. Введены мониторинг и оценка результатов реализации механизмов государственной политики в сфере образования на местном уровне. Для этого необходимо введение инструментария определения результативности и эффективности, который не зависел бы от политических факторов, в частности политической конфигурации национального правительства, состава региональных органов власти, отношений между руководителями региональных органов и центрального правительства. Комплекс предусматривает, что определенные по содержанию функции реализуются во времени по соответствующим этапам процесса развития образования: этап формирования потенциала и инфраструктуры развития образования; этап формирования стратегии, направленной на преодоление риска, и ее реализация; этап мониторинга и оценки.

Ключевые слова: контроль, местный уровень, государственная образовательная политика, высшее образование, реформы, образовательный процесс, управление качеством образования, трансформации, органы местного самоуправления, мониторинг качества образования.

ABSTRACT

Kozar T. P. Implementation of state policy in the field of education as a factor of transformation at the local level. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on gaining a scientific degree of the doctor of sciences in public administration on a specialty 25.00.04 – local government. – Classical Private University, Zaporizhzhia, 2021.

The dissertation proposes a comprehensive solution to the problem of substantiating the theoretical and methodological foundations of the formation of a system for the implementation of state policy in the field of education, which is important for the branch of public administration science, to ensure targeted transformation processes at the local level. The essence of the state policy in the field of education and the directions of its improvement on the basis of adaptive management and the knowledge economy, theoretical and methodological prerequisites for the management of the field of education have been investigated.

Ukraine's integration into the world educational space requires constant improvement of the national education system, search for effective ways to improve the quality of educational services, testing and implementation of innovative pedagogical systems, real equal access of all its citizens to quality education, modernization of education and its organization adequately to world trends and requirements. labor market, ensuring continuity of education and lifelong learning. As world experience shows, education and society are inseparable, which is a single system. And if the conditions and factors directly related to the formation of the individual, his cultural and spiritual and moral development are subject to reform and restoration, then the indispensable means of such development is education and everything connected with it. One of the most important directions of the country is the priority development of the educational sphere, for many countries it has been, is and remains a strategic point of growth, as it creates an effective, powerful investment resource – human potential.

A sign of progressive transformations in the national economy should be the creation of conditions for satisfying the needs of the real sector of the economy with sufficient financial resources, improving the system of mechanisms for state regulation of educational activities in the domestic market, strengthening cooperation with the private sector, as well as strengthening monitoring of the quality of education in support of state development. It has been proved that for the implementation of the process of decentralization of power for the development of educational activities, an important task is: the creation of effective education management functions, transparent education management communities involved in education departments of district state administrations.

A mechanism for targeted control of the development of the infrastructure of the educational information space at the local level has been built. Educational

activity in Ukraine requires qualitative changes in reproduction processes, changes in the structure of local self-government bodies in the field of education management and their state regulation, increasing quantitative potential. All of this is designed to meet the needs of government agencies and create a powerful platform for effective competition at the local and state levels.

State management of the quality of education at the local level forms only a part of the component of state management of the quality of education and has specific features, streamlining the ways of setting and achieving socially significant goals in specific conditions of managing the educational environment. The mechanism of ensuring the functioning of the regional educational cluster has been substantiated, which provides for changes in reproductive processes, changes in the structure of local self-government bodies in the field of education management and their state regulation, and an increase in quantitative potential.

The state and prospects for the development of the educational cluster are analyzed to facilitate access to funding in the implementation of state policy in the field of education at the local level. The results of the development of control and stabilization financial mechanisms are summarized, with the help of which the state will take on some of the risks and demonstrate its own level of confidence in the effectiveness of using an open educational system, while leaving no room for abuse of state support. A mechanism for targeted control of the development of the infrastructure of the educational information space at the local level has been built. Educational policy is based on the relationship between the systems of state and public administration, thanks to their effective interaction, they contribute to the development of educational systems. Implementation, modernization and operation of educational research infrastructures; the formation of the committee; creation of financial support instruments for the participation of educational research infrastructures in international associations of educational research infrastructures

The content of targeted transformations at the local level is determined as such a process of transforming territories, communities, socio-economic situation, which will contribute to increasing their level of competitiveness, achieving living standards and sustainable development targets.

A conceptual vision of the application of a set of tools for managing transformation processes at the local level has been formed, in particular, using the institutional and organizational support of the corresponding processes. Monitoring and evaluation of the results of the implementation of mechanisms of state policy in the field of education at the local level has been introduced. For this it is necessary: the introduction of tools for determining the effectiveness and efficiency, which would not depend on political factors, in particular the political configuration of the national government, the composition of regional authorities, the state of relations between the leaders of regional bodies and the central government. The complex

provides that functions defined in terms of content are implemented in time according to the corresponding stages of the education development process: the stage of building the potential and infrastructure of education development; the stage of formation of a strategy aimed at overcoming the risk and its implementation; monitoring and evaluation stage.

Key words: control, local level, state educational policy, higher education, reforms, educational process, education quality management, transformations, local self-government bodies, education quality monitoring.

КОЗАРЬ ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ
ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ**

25.00.04 – місцеве самоврядування

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Підписано до друку 17.05.2021.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк ризографний. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 1,8. Обл.-вид. арк. 1,8. Тираж 100 пр. Зам. № 50-2021АБ.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008